

פרשת שמות

ותיראן המילדת את האלהים... ותחיין את הילדים (א, יז)

כתב המשל"מ [בפרשת דרכים] לדון בהא דפסקינן דב"נ אינו מצווה על קידוש השם, דמ"מ הוי זה רק על איסורים בעלמא וכגון ע"ז וכו', אבל שפיכות דמים י"ל שחייב עלי' משום סברת מאי חזית וכו' כמו בדיני ישראל, דסברא זו דלאו מדין קידוש השם הוא י"ל דאיכא נמי בב"נ.

ומעתה לפי"ז יק' הכא, דממה נפשך, אם נאמר כהצד דב"נ גם ברציחה אינו חייב, א"כ איך הי' להם מותר להכניס עצמם לפיקו"נ ולמסור נפשם לזה, והרי פסק הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי התורה הל"ד) (בישראל) דבמקום שדינא הוא דיעבור ואל יהרג אם עבר ומסר נפשו בכדי לא לעבור על האיסור הרי זה מתחייב בנפשו, דכמאבד עצמו לדעת הוא ואסירי משום איסור רציחה, ובפרט דמבואר הכא דלא דיו שלא המיתו אותם אלא דסיפקו להם מים ומזון, ואיך הי' להם מותר לעשות כן.

ויש לתרץ דהנה מבואר בכס"מ שם בשם הנמוק"י דאף לפי' שיי' הר"ם דאסור לו להרוג עצמו בדבר שאינו מחויב, מ"מ בחסיד שעשה כן משום מידת חסידותו ודאי קידש את השם, וא"כ י"ל דג"כ הכא הוי כן.

ומדויק כן לשון הפסוק דכתיב ותיראן המילדות את האל', והיינו דמידת חסידותם הי' בדבר דיראו את ה', וגומר ותחיין את הילדים, והיינו דרק משו"כ הי' להם מותר להחיות את הילדים. ומבואר בזה נמי הא דקבלו שכר ע"ז שיראו את האל', ולכאורה ממנפ"ש אם היו מחויבים בכך למה קבלו שכר על דבר שהיו מחויבים, ואם לא היו מחויבים הרי הי' להם אסור, ומ"מ אם עשו כן הרי דהיו צריכים לקבל שכר על גוף הצלתם, ומהו הא דקבלו שכר על שיראו את האל'.

אמנם לדברינו מבואר שפיר דבעקרו לא היו מחויבות ואדרבה הי' להם אסור בעשייתם, ורק משום מידת חסידותם הי' להם מותר, וע"כ קבלו שכר על מידת חסידותם דיראו את האל' דמכח זה יכלו למסור נפשם על כך.

אולם אם נימא כמו דנקט המל"מ דברציחה גם ב"נ מחויב למסור נפשו משום סברת מאי חזית, א"כ ק' איפכא מהו הא דכתיב ותיראנה דמשמע דהיתה יראתם מיוחדת בעשייתם, והרי היו מחויבות בכך. [והגרא"מ שך זצוק"ל אמר בזה דחזינן שעשיית מצוה בלי יראת שמים חסר בקיום החשיבות של קיום המצוה, וכל הגדלות בקיום המצות הוא כשזה בא מחמת יראה, וזהו הותיראנה שעשו כן מחמת יראה].

ונראה לתרץ, ובהקדם, דהנה הכא איירי בעוברין, ואף דפסקינן דב"נ נהרג על העוברין, ויתרא מכך דכאן היו כבר יושבות על המשבר דלכו"ע אסור אף בישראל, וכעיי"ז כת' המהרש"א (סנהדרין). אולם יעוין בחי' הגר"ח על הרמב"ם (פ"א מהל' רוצח הל"ט) שהביא שם דינא דהר"ם שהעוברה שהיא מקשה לילד ומסכן את חיי אמה מותר לחתוך העובר במיעיה וכו' מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, אולם אם הוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, ונקיטת הר"ם הוא מהגמ' בסנהדרין [עב,ב] דיצא ראשו אין נוגעין בו, אכן שם הק' הגמ' ואמאי רודף הוא, ומת' שאני התם דמשמאי קא רדפי לה, ולכן אינו חשיב רודף.

ומק' הגר"ח דהך ניחא לדברי הגמ' דצ"ל דטעמא דהגמ' דבלא יצא ראשו דנוגעין בו הוא משום דעדיין לא הוה נפש גמור ונדחה נפש שאינו גמור מפני נפש הגמור, אבל הרמב"ם כתב בטעמא דנוגעין בו משום דהוה רודף, ומשמע שנקט דדין רודף איכא להעובר דרק משום הך איכא להיתרא, וא"כ אם חשיב רודף אמאי ביצא ראשו אין נוגעין, וממנפ"ש או דמשמאי קא רדפי חשיבא לרודף אי לאו, ובטעמיה דהרמב"ם צ"ל דבלא דהוי רדיפה דהעובר אסור להרוג עובר בשביל חיי אמו, דהלא חזינן שכל האיסורים שבתורה

פרשת שמות

נדחים משום פיקו"נ דהעובר, וע"כ דהדין וחי בהם נאמר גם על עובר, ושוב איכא סברה דמאי חזית לגבי העובר.

ומבאר הגר"ח זיע"א דברודף דין הצלה של הנרדף נלקח מצד ב' סיבות, חדא משום דינא דפיקו"נ דהנרדף, ואף דבעלמא אין דוחין נפש מפני נפש, אכן הכא גילתה תורה דאין לו דמים דנפשו של הרודף נדחה מפני פיקו"נ של הנרדף. ומכוח זה איכא דין נוסף בפ' רדיפה דמצות הצלה של הנרדף מפני רדיפתו של הרודף. עוד הנחה נקט הגר"ח זיע"א דרודף דרדיפא דקא שמיא רדפי ודאי דחשיב לשם רודף דמ"מ על ידו נרדף האחר, ואלא רק דהך רדיפה לא הוה בכלל דין התורה של אין לו דמים שהתורה פקעה מיני' הדין דאין דוחין נפש מפני נפש, דלענין זה בעי מעשה רדיפה בפועל ממש ואם הוה רק משמיא לא חשיב שהוא עושה את הרדיפה בידיים ממש, אבל בתוצאה של המעשה חשיב לשם רודף.

עוד הוסיף הגר"ח זיע"א דאם נבוא לדון בנפש העובר מצד דין דפיקו"נ הרי ודאי דחל עלייהו, וכדחזינן דנדחה כל התורה כולה מפני נפשו של העובר, אולם אם נבוא לדון בנפש העובר אם איכא בו דינא דאין דוחין נפש מפני נפש, הרי לענין זה חלוק הוא דנפש העובר לא הוה נפש הגמור, ונדחה נפשו מפני נפש הגמור.

ואשר על כן כתב הגר"ח זיע"א דבעובר אף דלא הוי נפש הגמור הרי דחלוק הוא, דבעלמא בלא שהעובר שם רודף עלי' אם נבוא לדון אם נדחה פיקו"נ מפני פיקו"נ של האחר, הדין הוא דאינו נדחה דמ"מ גם נפש העובר הוה בכלל דין נפש דפיקו"נ ואיכא הסברא דמאי חזית וכו', אכן במקום דאיכא שם רודף עלי' וכגון הכא בדמשמיא קא רדפי, הרי מכיון דבדינא דרדיפה איכא דין נוסף דדין הצלה של הנרדף, ואלא רק דבעי להיתר של אין לו דם בכדי להדחות דינא דאין דוחין נפש מפני נפש, והיתר זה אין ברודף לאו בידיים, אבל בעובר דאין בו הדין דאין דוחין נפש וכו' ואדרבה דדוחין נפש הגמור מפני נפש שאינו גמור, הרי עתה כיון דשם רודף עלי', הא איכא דין מצות ההצלה של הנרדף.

ומעתה מיושב דברי הרמב"ם הא דבאין יצא ראשו, הוסיף בהיתרו משום דשם רודף עלי', ומ"מ ביצא ראשו לא מהניא הך שם רודף דמשמיא קא רדפי דלהוה בכלל היתר התורה דאין לו דם, דמשו"כ ידחה הדין דאין דוחין נפש מפני נפש, עיי"ש באריכות דבריו.

ויעוין בגליונות להחזון איש על הגר"ח שנקט בפשיטות דהטעם שנדחה נפש העובר הוא משום דכל הדין דיהרג ועל יעבור ברציחה הוה משום סברת מאי חזית, ולפיכך בעובר דלא הוי נפש גמור אין עומד הסברא, דעדיף נפש הגמור מפני נפש שאין גמור יעו"ש. אכן ברמב"ם חזינן דצירף בזה רק משום דהוי רודף, ומשמע דבלא זה הי' אסור ואינו נדחה נפש העובר אפי' מפני נפש הגמור מדין פיקו"נ דוחי בהם וכדברי הגר"ח.

ויש להוסיף בביאור דברי הרמב"ם בטעם הצירוף דבעי לרדיפה, עפ"י דברי זקני הגר"ב דזיע"א בהך שיטות דברציחה דינא דיהרג ועל יעבור הוא משום חומר האיסור ולא רק משום הסברא דמאי חזית, וכדחזינן כן בירושלמי ובהרמב"ם, דמעתה יל"ע בגדר הסברא דדוחין נפש שאינו גמור מפני נפש הגמור, דלכאורה הרי ודאי דאיסור רציחה קיים גם על עובר אף שאינו נפש הגמור, דמ"מ נפש הוא בכלל איסור רציחה, וא"כ עד כמה שאיכא האיסור הרי צריך שיהי' הדין דיהרג ועל יעבור מפני חומר האיסור רציחה, דדינא דיהרג באיסורא תלי', וכמו לענין עריות דתלי' באיסורא לחודיא, וכל הסברא של נפש שאינו גמור הוה רק סיבה בכדי להוריד את הסברא דמאי חזית וכו', וא"כ מהו טעמא בדינא דבאין יצא ראשו נוגעין בו.

ובע"כ הוצרך הר"ם לשיטתו להוסיף בדינא, דהא דמותר הוי רק משום צירוף הרדיפה, ואף דמקשמיא קא

פרשת שמות

רדפי לי' מ"מ שם רודף הוא וכו' וכדברי הגר"ח זיע"א, ואף דאין הכא חיובי הרדיפה מ"מ שם רודף הוא לענין דין הצלה של הנרדף, והכא קיים דין הצלה דלא בעי להיתר דמים דהא אין כאן הסברא דאין דוחין וכו', דהסברא נותנת דדוחין נפש הגמור מפני נפש שאינו גמור, ומשום דין ההצלה אדרבה פקע האיסור רציחה, וזהו הצירוף בין שם הרדיפה שמחיל דין הצלה לזה שאינו נפש גמור ודוחין נפש הגמור מפניו.

הלא מעתה בנידון דידן הי' אסור למילדות להרוג את העוברין דלאו רודפין נינהו ורק בגדר דמתרפין איתנייהו דודאי אסירי, וא"כ מה הי' גדלותם דהוצרך הכתוב לומר דעשו כן מחמת הותיראנה וגו'.

ואשר נראה לומר, דלדברינו הוי שפיר דכיון שהי' להם דין דב"נ, ובב"נ הרי כל דינו דיהרג ועל יעבור בשפיכות דמים הוא רק משום סברת מאי חזית, וע"כ אם רק משום הסברא גרידא הרי ודאי דשייך הסברא דדוחין נפש הגמור משום נפש שאינו גמור בכדי להוריד הסברא דמאי חזית, וכהשגתו שם של החזו"א זיע"א, ובב"נ לכו"ע לא בעי לבוא לצירוף דרדיפה, וכל דברי הרמב"ם הוא דוקא לענין ישראל דהדין דיהרג הוא משום חומר האיסור, וא"כ לא גרע ממה שאינו נפש גמור, דמ"מ בכלל איסור רציחה הוא. וע"כ הי' למילדות מותר, ומה שמסרו נפשם הי' משום מידת חסידותם וכדברינו לעיל וזהו גדלותם דיראו את האל'.

והנה פסקו של הרמב"ם עמד להלכה למעשה עם זקני הגרב"ד זיע"א כשכיהן ברבנותו הגיע אליו שאלה על אשה שהרופאים החליטו שעוברה הולך לסכן את חייה, ומשום פיקו"נ שעומד לבוא רצו כבר עכשיו להפיל עוברה. ופסק הגרב"ד זיע"א דמכיון דלהר"ם בעינן למעשה הרדיפה, א"כ מעשה הרדיפה נתהוה רק בפועל בשעת הסכנה דאז חל רדיפתו וצריך שעת הרדיפה, והלכך כעת אסור להרוגו ורק אח"כ שישכן את אמו יהי' מותר להרגו משום רדיפתו. וסיפר את השאלה והפסק לרבו הגר"ח זיע"א והצדיק את פסקו. והמעשה לבסוף נגמר שהכל יצא בס"ד בכי טוב והולד נולד ברי ושלם, ואמר הגרב"ד זיע"א דבהצדקת הרבי בפסקו שצריך להמתין ולא לעשות עתה שום דבר הי' בזה גם ברכה.

מקור: רבי חיים שלמה ליבוביץ שליט